

50-Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin "el-Lüzûmiyyât"ı ile William Blake'in "Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları" adlı eserlerinde pesimizm

Hasan HARMANCI¹

APA: Harmancı, H. (2022). Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin "el-Lüzûmiyyât"ı ile William Blake'in "Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları" adlı eserlerinde pesimizm. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (26), 825-840. DOI: 10.29000/rumelide.1074105.

Öz

Bu makale Klasik dönem Arap Edebiyatı'nın önde gelen isimlerinden biri olan Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin *el-Lüzûmiyyât*'ı ile Romantik dönem İngiliz Edebiyatı dendiği zaman akla gelen ilk şairlerinden William Blake'in *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları* kitabındaki şiirlerde geçen pesimizm örneklerini mukayesesi ihtiva etmekte olup birbirinden tamamen farklı tarih, kültür ve coğrafyada yaşamış iki mühim edebi şahsiyetin eserlerinin bir kavram üzerinden benzerliklerini ve farklılıklarını incelemeyi amaçlamaktadır. Hem Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî hem de William Blake doğuştan gelen estetik hünerlerinin yanı sıra yaşadığı zaman ve mekânın özelliklerini de şiir dünyalarına yansıttığı bilinmektedir. Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî toplumsal sorunların had safhada olduğu bir tarihi süreçte siyasî, iktisadî, içtimaî eleştirilerle dolu pek çok şiir örnekleri ile karşımıza çıkarken diğer taraftan İngiliz şair William Blake modern dünyanın filizlenip vücut bulduğu, rasyonalitenin ve maddiyatın yegâne ölçü olduğu bir coğrafyada mistik ve romantik olana temayül edip şiirlerinde mevzu bahis toplumsal süreci kıyasıya eleştirdiği görülmektedir. Farklı zaman, farklı mekân ve farklı kültürlerden gelen bu iki sanatçının eserlerine bakıldığında aynı ruh halinin tezahürü olabilecek şiirler söylediği tespit edilmiştir. Hem Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî hem de William Blake'in şiirlerine pesimizm kavramı üzerinden yapılan karşılaştırmalı edebiyat alanındaki bu inceleme diğer bir taraftan da asırlar önceki tarihi Britanya adası ile kadim Diyâr-ı Şam coğrafyalarını farklı disiplinler aracılığı vasıtası ile bir okuma olacaktır.

Anahtar kelimeler: Klasik Arap Şiiri, Romantik Dönem İngiliz Edebiyatı, Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî, William Blake, Pesimizm

Pessimism in Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî's "al-Lüzûmiyyât" and William Blake's "Songs of Innocence and Experience"

Abstract

This article is about Innocence and Experience by el-Ma'arrî's al-Lüzûmiyyât, one of the leading names in Classical Arabic Literature, and Blake, one of the first poets that come to mind when Romantic Period English Literature is mentioned. His songs contain a comparison of the examples of pessimism in the poems in his book, and it aims to examine the similarities and differences of the works of two important literary figures, who lived in completely different history, culture and geography, through a concept. It is known that both poetry reflect their innate aesthetic skills as well as the characteristics of the time and place they live in to their worlds of poetry. While el-Ma'arrî comes across with many poetry examples full of political, economic and social criticism in a historical process; on the other hand Blake, is the only place where rationality and materiality sprout and come

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati (Muş, Türkiye), hasanharmanci@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6801-0692 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 15.12.2021-kabul tarihi: 20.02.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1074105]

into being in the modern world. It is seen that he leans towards the mystical and romantic in a geography where he is the measure and criticizes the social process in question in his poems. When the works of these two artists, who came from different times, different places and different cultures, were examined, it was determined that they sang poems that could be the manifestation of the same mood. This comparative literature review, based on the concept of pessimism, on the poems of both el-Ma'arrî and Blake, on the other hand, interdisciplinary analyzes the historical British and Damascus.

Keywords: Classical Arabic Poetry, Romantic English Literature, Abu'l-Ala al-Ma'arrî, William Blake, Pessimism

Giriş

Arapça'da pesimizm kavramının karşılığı olan (تَشَائُم) kelimesi (شَاءَم) kökünden türemiş olup sözlüklerde anlam olarak sıklıkla "kötümserlik" (Wehr, 1974, s. 449), yanı sıra; bereketli uğurlu olmanın zıttı, uğursuzluğa doğru yönelmek gibi (Manzûr, 1414, s. 316) karşılıklar ile de verilmektedir. Felsefe disiplini "her şeyi kötü yanından alma tutumu; her şeyi kötüye yorma eğilimi; dünyanın şu anda olduğundan daha da kötüye gideceği yönünde duyulan sarsılmaz inanç; hem dünyanın hem insanın özünde kötü olduğunu, kötünün iyiye, acının hazzı, çirkinliklerin güzelliklere her durumda kendisini bütünüyle iyimser(cil)lik anlayışının karşısına yerleştiren yaşam felsefesi" (Ulaş, 2002, s. 847) olarak açıklanmaktadır. Psikolojide ise "olumsuzculuk" şeklinde karşılık bulan terim, "dışarıdan yapılan önerilere, telkinlere ya da isteklere karşı açık veya örtülü karşı çıkma veya direnme, istenen şeyi yapmama veyahut tam tersini yapma" (Budak, 2000, s. 549) olarak tanımlanmıştır. Hem Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî hem de William Blake yaratılıştan getirdikleri özellikleri hem de yaşadığı çağ ile etkileşimlerinin bir sonucu olarak kendilerine has kurdukları şiir dünyaları, bağlı buldukları milletlerin edebiyatlarına büyük bir zenginlik olarak tezahür etmiştir. Bu iki büyük şairin şiir dünyasında pesimizm kavramının ne şekilde yer ettiğine bakmaya çalışacağız.

1. Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî, William Blake ve eserleri hakkında kısa bilgi

Edebiyatın hangi türünde eser veriyor olursa olsun, bir edibin yazı dünyası oluşurken başka pek çok saikle birlikte üzerinde yaşadığı mekân ve zaman dilimi önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde her iki şairin hayatları ve yaşadıkları döneme kısaca değinip ana bölümde bu tarihi sürecin şiir dünyalarının yansımalarına bakılacaktır.

1.1. Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî ve el-Lüzûmiyyât

Arap şair ve filozof Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî bugünkü Suriye sınırları içinde kalan Ma'arratu'n-nu'mân'da, 363/973 yılında dünyaya geldi, 449/1057'de vefat etmiştir. Baba tarafından Tenûh kabilesine mensup olan Ebu'l-Alâ'nın babası ve dedesi bu bölgede kadılık yapmıştır. Annesi ise Halepli Benî Sebîke'dendir. Şair ve filozof el-Ma'arrî dört yaşında iken geçirdiği çiçek hastalığı sebebiyle görme yetisini tamamen kaybetmesi onun şiir ve ruh dünyasında kalıcı bir etki bırakmıştır (el-Hamevî, 1993, s. 294-296).

Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî ilk gençlik yıllarını bugünkü Suriye coğrafyasında geçirmiş bu topraklarda yaşayan bilginlerden, âlimlerden istifade etmiştir. Babasını erken yaşta kaybetmiş olan şairin hayatında annesi merkezi bir rol oynar. Şam bölgesindeki kıymetli isimden istifade ettikten sonra dönemin ilim merkezi olan Bağdat'a giden el-Ma'arrî yine pek çok önde gelen isim ile tanışmış ve onlardan pek çok şey

öğrenmiş olsa da anne özlemi ile memleketine, annesinin yanına geri döndüğü (el-Fâhûrî, 1953, s. 686) kaynaklarda zikredilmiştir.

Bir vakıftan gelen düşük bir ücretle hayatını idame ettirmiş olan Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî o zamanlar günümüzde vegan beslenme türü olarak tesmiye edilen bir tarzda ne et ne de süt ve yumurta gibi hayvansal ürünleri yiyordu. Yaşadığı toplum içinde kabul edilmeyecek pek çok iddia ortaya koyan ve bunun sonucu olarak sık sık küfür ile itham edilen el-Ma'arrî'nin et ve hayvansal ürünleri tüketmemesi de uzak doğu dinlerine intisap ettiği iddialarına yol açmıştır. Özellikle şairin orta yaşlarına denk gelen annesinin vefatı onu daha münzevi bir hale getirmiştir. 449/1057'de hayatını kaybeden Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin cenaze merasiminde seksen şairin mersiye okuduğu (Dayf, 1959, s. 60-61; el-Hamevî, 1993, s. 294-296; el-Fâhûrî, 1953, s. 686-693; Fahreddin, 1908, s. 6-18) pek çok kaynakta zikredilmektedir.

Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin yaşadığı dönemde İslam dünyasına hâkim olan Abbasilerin tarihi bir bakıma toplumsal isyan ve kargaşanın tarihidir. Özellikle şairin yaşadığı (363/973 - 449/1057) Abbasilerin üçüncü asrında yoğunlaşan din, mezhep ve iktisadi temelli çatışmalar içtimai alanda büyük sorunlara dönüşürken, sorunların ortaya çıkmasındaki bir önemli etken de siyaset çevresindeki muhteris insanlar ve bu hırsın toplumsal hayata yansımaları olarak görülür.

el-Ma'arrî zeki olması nedeniyle gözü gören pek çok kişinin yapamadıklarını yaptığı, satranç ve tavlâ oyunlarında âmâ olmasının eksikliğini hissetmediği, hatta gözleri bu durumda olduğu için Cenâb-ı Allah'a şükrettiği bilinmektedir. Rızaeddin bin Fahreddin körlük ve içgörü konusunda dünyanın bilinen en eski şairlerinden şairlerin babası diye zikrettiği Homeros'u (Fahreddin, 1908, s. 20-25) örnek vererek Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin önemli ilham kaynaklarından birine işaret etmektedir.

Arap Edebiyatı tarihi üzerine yaptığı kapsamlı araştırmalarla bu alanda akla ilk gelen isimlerden biri olan Şevki Dayf, Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî kadar Arap şairlerden hiçbirinin kişisel hesaplarını bir tarafa koyamadıklarına ve mensubu oldukları toplumların yaşadığı problemlerle çok da alaka kurmadıklarını işaret etmektedir. (Dayf, 1959, s. 60) Sör unvanına sahip İskoç şarkiyatçı Hamilton Alexander Roskeen Gibb, Ebu'l-Alâ için yalnız ve beklenmedik bir vaka, sıra dışı bir adam, gelenekten kopmuş, kötümser olmasına rağmen keskin zekalı bir düşünür ve büyük bir hümanist (Gibb, 2017, s. 100) olduğunu söylemektedir. Geçtiğimiz çağın önde gelen Arap Edebiyatı tarihçilerinden Hannâ el-Fâhûrî de Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin duygu ve düşünce dünyasının bir özeti olan *el-Luzûmiyyât* adlı bu eserinde baskın temanın karamsarlık ve olumsuz bakış açısı (el-Fâhûrî, 1986, s. 696) olduğunu söylemektedir.

1. 2. William Blake ve Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları

İngiliz şair ve ressam olan Blake 28 Kasım 1757 Londra'da doğdu, 12 Ağustos 1827'de aynı şehirde hayatını kaybetti. William Blake, yedi çocuklu orta sınıf bir ailenin üçüncü çocuğuydu. Blake okula hiç gitmedi ve evde annesi tarafından eğitildi. Pek çok büyük sanatçı gibi yaşadığı zaman diliminde ne şiir dünyası ne de resimleri anlaşılabilir William Blake yine pek çok büyük sanatçı gibi vefatından sonra eserleri üzerinden ilgi görmeye başlamış, edebiyat tarihçileri onun şiirlerindeki anlatım gücü, hayal, derinlik ve çok anlamlılık gibi özelliklerini görmüşlerdir. Arap şair ve filozof Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî gibi marjinal olarak da tanımlanabilecek nev-i şahsına münhasır yapısı ile William Blake de çağının insanların gözündeki meczubun biriydi. Eserlerine de yansıdığı üzere, Blake, meleklerin, ölümlerin ve azizlerin kendisiyle irtibat kurduğuna yürekten inanan ve çeşitli ekstazik deneyimler, 'vecd'ler yaşayan ve gördüklerine duyduğu inanç, insanların ona telkin ettiklerinden çok daha güçlü olan biriydi (Aksakal, 2021). Blake'in delilik ile ithamı konusuna bir örnek şairin yirmi beş yaşındayken yaptığı evlilik

üzerinden verilebilir. Kendisinden beklenenin aksine okumamış kara cahil olarak adlandırılan bir kadınla evlenen William Blake onu eğitir, okuma yazmayı ve kendisine yardım edebilmesi için gravür yapmayı da öğretir. William ve Catherine Blake çiftinin çocukları olmamıştır bununla birlikte uzmanlar eğitim ve kültür seviyelerindeki bu büyük farklılığa rağmen söz konusu evliliği ideal olarak kabul ederler. Çünkü Bayan Blake uyulması kolay olmamakla birlikte eşinin yaşamına sorgulamaksızın büyük bir uyum gösterir. William Blake evinin bahçesinde sıcak havalarda karısıyla birlikte çırılçıplak oturur ve Milton'un Paradise Lost'unu yüksek sesle okumayı pek doğal bulurdu. Bahçe de tüm bu olup biteni görenler arkalarını dönüp uzaklaşırken, 'Buyrun, işte Âdem ile Havva', derdi hiç telaşlanmadan (Urgan, 2004, 543) bir örnek olarak gösterilebilir. William Blake'in Hristiyan akidesinde derinleşmiş biri olmakla beraber o dönem İngiltere'deki dini kurumlara düşman olması bir başka önemli özelliğidir. (Bentley, 2021). William Blake'in çokça muhalefet ettiği büyük gelir adaletsizliklerinin ortaya çıktığı büyük toplumsal dramların yaşandığı on sekizinci yüzyılda dünyaya gözlerini açması muhalif kimliğinin oluşmasında önemli bir diğer faktör olarak düşünülebilir.

Blake'in hem şiirlerine hem de gündelik hayatında baskın olan düşüncesine bakıldığı zaman, o dönem yükselen sanayi devrimi destekli kapitalist sistemin insanın değerini hiçe sayan onu köleleştiren süreci görüp bu gidişata hem teoride hem pratikte muhalif olduğu görülebilir. Diğer taraftan İngiliz şairin bu muhalefet tarzı, kendisinin de mensubu olduğu romantik dönem edebiyatı temsilcilerinin adeta var oluş sebebi, bu edebi akımın da temel söylemi olduğu söylenebilir.

İngiliz şairin de mensubu olduğu Romantizm akımı 18. asrın ikinci yarısı ile 19. asrın ilk yarısında neşet etmiş ve devam eden süreçte bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Romantizm kendisinden önce ortaya çıkmış olan Klasisizm akımının bir bakıma antitezidir. Aslında ilk modern edebiyat ve sanat akımı olarak kabul edebileceğimiz Klasisizm'in sanatçıya ve sanat eserine koyduğu kesin tanımlar ile baskılanmasına muhalefet etmiş, yine modern düşüncenin öne çıkardığı akıl ve sağduyuya mukabil kalbi öncelişlerdir. Normalde Ortaçağ düşüncesinin antitezini arayan ve bu minvalde bir formül geliştirme amacını taşıyan ilk modernler ise bunu Antik Yunan ve Latin klasiklerinde bulmuştur. Romantik akıma mensup edebiyatçılar antikite düşüncesine karşı çıkıp edebiyatçının yaşadığı dönemi, gerçekliğini ve gündelik hayatı ön plana çıkarılan unsurlar olur. Modernlerin muhalefeti ile birlikte arka planda kalan din ve milliyetçilik gibi kavramlar (Harmancı, 2021, s. 49-86) bu dönemde tekraren tartışmaya açıldığı görülmektedir.

William Blake dendiği zaman akla ilk olarak, Romantik dönem şairi terkibi gelse de onu belli bir akım ve dönemle kısıtlamak mümkün değildir. Modern düşünceyle birlikte ortaya çıkan edebiyat akımları eserlerin kategorizasyonunda önemli bir yer işgal etmekle birlikte, büyük sanatçılar ve sanat eserleri bu tip sınıflandırmaların üstünde yer alır. Nitekim Blake'in bu akımın bir mensubu olarak kabul edilmesi hakkında Mina Urgan şunları söylemektedir:

"Tıpkı Robert Burns gibi William Blake'e de Romantizm'in öncüleri arasında yer veriyoruz. Ne var ki sırf 1757 ile 1827 yılları arasında yaşadığı için yapıyoruz bunu. Yoksa William Blake Pre-romantizmin de romantizmin de başka herhangi bir akımın da dışında kalan; değil sadece İngiliz edebiyatında, dünya edebiyatında da eşi benzeri olmayan bir yaratıcıdır. Herkesten öylesine bambaşka öylesine özgündür ki, ne ondan önce ona biraz olsun benzeyen, ne de ondan sonra onu örnek almaya kalkan çıkmıştır." (Urgan, 2004, s. 539)

William Blake yaşadığı dönemde kimse tarafından bilinmeyen bir fikir ve sanat insanıydı. Günümüzde İngiliz edebiyatının en önemli şairlerinden biri olarak kabul edilip saygıyla anılan ressam ve şairliğinin yanı sıra bir mistik, hatta radikal bir siyasi düşünürdü (Aksakal, 2021). Blake'in yaşadığı zaman dilimi Britanya adası için hemen her açıdan büyük toplumsal değişikliklerin yaşandığı bir çağ olmuştur. 18.

yüzyıl ve özellikle bir sonraki 19. yüzyıl batı dünyasında ortaya çıkan yeni buluşlar ve bunların üretime olan etkisi makineleşmiş yeni endüstriyi ortaya çıkarmış, Sanayi Devrimi veyahut Endüstri Devrimi olarak adlandırılan bu süreçte geleneksel üretim biçimlerini tamamen değiştirmiştir. Başka pek çok etkenin yanı sıra buharlı makineler vasıtasıyla ucuz iş gücü sermaye birikiminin kıta Avrupası'nda özellikle de Birleşik Krallık'ta ortaya çıkmasına sebep olmuştur. (Kennedy, 2001, s. 193-202)

2. Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî ve William Blake'in şiirlerinde pesimizm

Hem Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî hem de William Blake'i edebi dünyasını çağrıştıran iki kavramın uyumsuzluk ve isyan olduğu söylenebilir. Kurulu düzende, sahip oldukları üstün yetenekleri ile iktidarın imkânlarından yararlanıp sistemi rahatsız etmeyecek bir çark olmak yerine hem maddi hem de manevi anlamda muhalif, protest bir tarzı benimsedikleri görülmektedir. Şiirlerinde sıkça karşımıza çıkan merhamet duygusu ve adalet arayışı takındıkları muhalif tarzın dinamosu gibidir. Yukarıda hayatları kısmında da bahsedildiği üzere yaşadıkları zaman ve coğrafya gerçekliğinin yanı sıra doğuştan getirdikleri bu özellikleri her iki edipte varlığa, hayata, siyasete karşı yaşanan yoğun bir pesimizm duygusu / düşüncesi olarak tezahür ettiği görülmüştür. Aşağıda Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî ve William Blake'in şiir dünyalarında pesimizm kavramı sırasıyla ontolojik, teolojik ve politik pesimiz başlıkları altında incelenecektir.

2.1. Ontolojik pesimizm

Kadim zamanlardan bugüne ilimlerin babası sayılan felsefenin alt dallarından en önemlisi ise şüphesiz ontolojidir. Felsefede tartışma konusu bilginin kökenleri de olsa, etik veya estetik de olsa iddianın hareket edeceği nokta yine ontoloji ya da varlık felsefesi olacaktır. Bu sebeple Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî ve William Blake şiirlerinde pesimizm kavramına ontolojik örnekler üzerinden incelenmeye başlanacaktır.

Karamsarlık olarak karşılayabileceğimiz pesimizm kavramı insanlık tarihi kadar eski bir düşünce ve duygu hali olmakla birlikte özellikle sanayileşme sonucunda dini, mistik, metafizik veya tinsel olandan hızla uzaklaşıp salt maddi olana muhatap kalan modern insan için en yoğun düşünsel fraksiyon olmuştur. Çağın insanının gündelik hayatında yaşadığı karmaşa elbette edebiyat ve felsefe gibi teorik alanlarda da kendini göstermiş modernleşme sürecindeki Avrupa'da pek çok edebiyatçı ve düşünür eserlerini bu kavram üzerine kurmuşlardır.

Pesimizm denildiğinde Kıta Avrupası felsefesinde ilk aklan gelen isim şüphesiz Arthur Schopenhauer'dir. Tatar aydınlanmasının önemli düşünürlerinden Rızaeddin bin Fahreddin başta Alman filozof Schopenhauer olmak üzere batıdaki düşünsel gelişimde Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî alımlamasına şiddetle vurgu yapar. Voltaire, Jean Jacques Rousseau gibi Fransız aydınlanmacı filozoflar kendilerinden yüzyıllar önce yaşayan klasik dönem Müslüman düşünürlerinin eserlerini okudukları zaman bu fikirlerinin çok uzun zamandır İslam dünyasında bilindiğini ifade eder. Bu noktada Rızaeddin bin Fahreddin'in el-Ma'arrî'den etkilendiğini düşündüğü bir çağdaş filozof da Schopenhauer'dir:

"Geçen asırda hayattan bezginlik hakkında Avrupa'da yeni bir felsefe ortaya çıktı. Bu felsefede olanlar dünyaya düşmanlık ederler, dünyayı kapkara bir zindandan ibaret sayıp nefret ederler.

1860 yılında yetmiş iki yaşında vefât eden Almanyalı Schopenhauer bu felsefenin yayıcılarından biri olarak gösterilir. Lakin "Yeni Felsefe" olarak gösterilen bu felsefenin bile tam anlamıyla Ma'arrî tarafından söylendiği belirtilmektedir. Ma'arrî'nin hayata düşmanlık eden ve dünyayı zindan olarak gösteren şiirlerine *el-Luzûmiyyât*'ta çok tesadüf edilir." (Fahreddin, 1908, s. 50-51)

Şairin ontolojik açıdan yaşadığı karamsarlığı gösteren ilginç örneklerden birisi bu şiirde geçen yorgunluk teşbihidir. Ebu'l-Alâ'ya göre dünyada olmak salt bir yorulma halidir. Var olmanın salt ıstırapla tanımlayan şairin bu dünyada daha uzun süre yaşamak isteyen de eleştirmesi doğal olacaktır:

<p>تَعَبُ كُلِّهَا الْحَيَاةُ فَمَا أَعْجَبُ إِلَّا مِنْ رَاغِبٍ فِي إِزْدِيَادِ إِنْ حُزْنًا فِي سَاعَةِ الْمَوْتِ أضعَافُ سُورٍ فِي سَاعَةِ الْمِيلَادِ حُلُقِ النَّاسِ لِلْبَقَاءِ فَضَلَّتْ أُمَّةٌ يَحْسَبُونَهُمْ لِلنَّفَادِ إِنَّمَا يُنْقَلُونَ مِنْ دَارِ أَعْمَالٍ إِلَى دَارِ شِقْوَةٍ أَوْ رَشَادِ صَجَعَةُ الْمَوْتِ رَقْدَةٌ يُسْتَرِيخُ فِيهَا الْعَيْشُ مِثْلَ السَّهَادِ</p>	<p>Hayatın tamamı yorgunluktur, Daha uzun yaşamak isteyene şaşarım. Ölüm anında duyulan hüznün, Doğum anında duyulan sevinçten daha büyüktür! Ölüm uykusu vücudun dinlendiği bir uyumadır. Yaşam dediğin bir uyuklama gibidir. (el-Ma'arrî, t.y., s. 112)</p>
--	---

İçinde yaşadığımız çağ da dâhil olmak üzere Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin ontolojik açıdan yaşadığı karamsarlığa en çarpıcı örnek evlenip çocuk sahibi olmayı cinayet olarak gördüğü aşağıdaki şiirdir. el-Ma'arrî ölümüne yakın çevresindeki dostlarına mezar taşına “Babamın bana karşı işlediği, ama benim bir başkasına karşı işlemediğim bir cinayetti bu.”² mısraları yazmalarını vasiyet ettiği bilinmektedir. Diğer taraftan İngiliz şairin çocuklarla ilgili, onlara karşı sevgi ve merhamet dolu pek çok şiiri olmakla birlikte William Blake ve Catherine Blake çiftinin çocuklarının olmadığı bilinmektedir. (Urgan, 2004, s. 543) Yaşadığı zaman diliminde, ülkesinde çocukların yaşadığı onca acı ve ıstırapa şahit olması Blake'i çocuk sahibi olmamaya ittiğine dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Filozof - şair Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî için ilk bölümde hayatından kısa kesitlerle bahsetmeye çalıştığımız doğuştan gelen olumsuz özelliklerini dikkate aldığımızda varlık bilimsel açıdan şiirlerinde öne çıkan karamsarlığın / olumsuzluğun / pesimizmin kaynakları da belli bir oranda ortaya çıkmış olur. Ebu'l-Alâ hayatında önemli bir evre olan Bağdat yolculuğunun hemen ardından insanlardan uzak münzevi bir hayatı seçmiş diğer taraftan gözlerinin de görmemesi sebebiyle, Rehnü'l-Mahbeseyn [iki kere mahpus] olarak isimlendirilmiştir. (el-Askalânî, 1971, s. 234) Bu gibi bireysel talihsizliklerin yanı sıra toplumsal yönden şahit olduğu pek çok problem de şairin şiirlerine olumsuzluğun oldukça yoğun bir şekilde yansımaya sebep olmuştur:

<p>صَحَّحْنَا وَكَانَ الضَّحْكُ مِنَّا سَفَاهَةً وَحَقٌّ لِسُكَّانِ الْبَسِيطَةِ أَنْ يَبْكُوا يُحِطُّنَا رَبِّ الزَّمَانِ كَأَنَّنا رُجَاحٌ وَلَكِنْ لَا يُعَادُ لَهُ سَبْكُ</p>
<p>Güldük ama bu gülüşümüz bir saçmalıktı, Ki basit insanların ağlaması gerekir, Zamanın muammaları bizi cam gibi parçalıyor, Ama bu parçalanlar artık bir araya gelmez. (el-Ma'arrî, t.y., s. 147)</p>

Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî aşağıdaki mısralarında kaderin bir cilvesi olarak hayatın acı gerçeğini dile getirir. Ebu'l-Alâ dünyada ilim erbabı âlimlerin, filozofların yaşama erken veda ederken bilgisiz, cahil insanların daha uzun yaşayabildiklerini esefle anlatır:

² Arapçası: “وما جيت على أحد” هذا حياء أي على . Şiirin geçtiği yer: Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi'u fi Târihi'l-Edebi'l-Arabî I*, (Beirut: Dâru'l-Cil, 1953), s. 687.

رَدَدْتُ إِلَىٰ مَلِيكَ الْحَقِّ أَمْرِي فَلَمْ أَسْأَلْ مَتَىٰ يَنْقَعُ الْكُفُوفُ
فَكَمْ سَلِمَ الْجَهْلُوفُ مِنَ الْمَنَايَا وَعَوَجَلَ بِالْحِمَامِ الْقَيْلَسُوفُ

İşimi mahlûkatın hükümdarına havale ettim. Ay, güneş tutulması ne zamandır diye sormadım.
Nice cahiller ölümden kurtulmuşken Ölüm filozofları daha erken buluvermiştir.
(el-Ma'arrî, t.y., s. 106)

Şair ve filozof el-Ma'arrî'nin var olmanın zorlu tecrübelerine verdiği bir başka örnek yukarıdaki mısralara benzer bir umutsuzluk ile genç yaşta hayatını kaybeden güzel kızlar buna mukabil uzun yaşayan yaşlarını almış anneleridir. Diğer taraftan insanın yaşlı da olsa genç de olsa bu dünyadan ayrılacak olması ise mevzu bahis karamsarlığın asıl müsebbibi olarak karşımıza çıkmaktadır:

كَمْ غَوَدَتْ غَادَةٌ كَعَابُثٍ ... وَعَمَرَتْ أَتْمَهَا الْعَجُوزُ
أَحْرَزَهَا الْوَالِدَانُ خَوْفًا ... وَالْقَبْرِ حَرَزٌ لَهَا حَرِيزُ
يَجُوزُ أَنْ تَبْطِئَ الْمَنَايَا ... وَالْخَلْدُ فِي الدَّهْرِ لَا يَجُوزُ

Nice dik göğüslü güzel kızlar terk edilmiş,
Yaşlı anaları ise uzun yaşamış,
Ebeveyni onları gözleri gibi korumuş,
Ama mezar onu kollarına almıştır.
Ölümlerin ertelenmesi mümkün olsa da
Ölümsüzlük kimse için mümkün değildir. (el-Ma'arrî, t.y., s. 142)

William Blake "The Ecchoing Green", [Yankıyan Güzellik] başlıklı şiirinde yoğun pastoral unsurlarla tabiatın, bitkilerin ve hayvanların dünyasını bir çocuğun dilinden tasvir eder. Şiirin ikinci kıtasında kırdan oynayan çocukları izleyen yaşlılardan biri olan ihtiyar John'un gözünde hayatın belki en güzel yılları olarak kabul edilebilecek çocukluk ile yine hayatın en zor yılları olan yaşlılığın mukayesesi yapılır:

Such such were the joys,
When we all girls & boys,
In our youth time were seen,
On the Ecchoing Green.

Bizim de böyleydi sevinçlerimiz,
Oğlan iken kız iken biz hepimiz,
Görülürdü küçüklük devrimizde,
Yankıyan Yeşillikte. (Blake, 2013, s. 4)

Normalde oldukça hoş tabiat tasvirleri ile başlayan şiirde büyük bir olumsuzlama olmamakla birlikte şiirin sonunda İhtiyar John'un satır aralarında işaret ettiği vakıa ömrün sonunda her insanı bekleyen güç kaybı ve devam eden süreçteki ölüm gerçekliğini hatırlatır.

Bu çalışmanın konusu olan ve Türkçeye *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları* adıyla tercüme edilen kitap 1789'da *Songs of Innocence* [Masumiyet Şarkıları] ve bundan beş yıl sonra 1794'te *Songs of Experience*'de [Tecrübe Şarkıları] başlığı ile yayımlanmış olmakla birlikte, birbirinin devamı olduğu ve tematik açıdan da benzer konuları değişik açılardan işlediği için William Blake tarafından *Songs of Innocence and Experience* adı altında birleştirilmiş; kitabın ön sayfasında da, bu şiirlerde "the contrary

states of the human soul" (insan ruhunun birbirine karşıt durumlarının) görüldüğünü söylemiştir. (Urgan, 2004, s. 546). William Blake'in bu kitabında insan ruhunun birbirine karşıt durumlarını ele alması vurgusu da ontolojik açıdan pek çok soru ve sorunun emaresi olarak karşımıza çıkar.

2.2. Teolojik pesimizm

Şiirin yapı itibariyle derinlikli ve yoruma açık bir ifade ediş biçimine sahip olması bu türün en kendine has özelliklerindedir. Şairlerin çok anlamlılığa sahip şiir türünde din gibi bir konuda söyleyecekleri de elbette üzerinde tartışmaya çokça mahal verecek manaları muhteva edecektir. Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî ve William Blake'in teoloji alanında göze çarpan ilk ortak unsur doğrudan dine değil aslında dini, dünya menfaatlerine alet eden din adamları ve dinî kurumlar iledir. Din hakkında pek çok şiir söyleyen Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin eleştirileri aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere ekseriyetle bu minvaldedir. Diğer taraftan bu araştırmanın konusu olmadığı için, el-Ma'arrî'nin akidevî açıdan tartışmaya açık menfi yöndeki mısralarının tam aksi istikametinde tevhit merkezli müspet içerikteki şiir³ örneklerinin de çokça yer aldığını bildirmekle iktifa edeceğiz.

Teolojik açıdan pek çok tartışmayı ihtiva eden şiirlere sahip Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî uhrevi temelli din kurumunu dünyevi merkezli ihtiyaçlarını temin için kullanan din adamlarını eleştirmiştir. Aşağıdaki beyitlerde Arap şair, görüldüğü üzere sözde dinden ve dürüstlükten bahseden malum tipolojilerin imkân bulduğu zaman teorik olarak bahsettiklerinin tam aksi istikametinde hareket etmelerini eleştirir. :

<p>عجبت من شيخي ومن زهده وذكره النار وأهوالها يعاف ان يشرب في فضة ويسرق الفضة ان نالها</p>
<p>Şeyhime de zahitliğine de, onun cehennemden Ve cehennem azabından bahsetmesine de şaşırımdım. O şeyh gümüş bardakta içmekten sakınır da, Fırsatını bulsa bardağı çalmaktan sakınmaz. (el-Ma'arrî, t.y., s. 152)</p>

William Blake şiirlerinde ruhani bir dünyanın varlığına inanır ve devlet, kilise gibi zamanının baskıcı kurumlarını şiddetle eleştirerek özgürlükçü bir yaşam önerir. (Tutaş, 2014, s. 84) Dolayısıyla Blake'in dindarlığının dönemin bildik örneklerinden farklı olduğunu ve temel Hristiyan akidesinden keskin bir biçimde ayrıldığını belirtmemiz gerekir. Buna bir örnek verecek olursak; Mina Urgan, William Blake'in, Tanrı'yı ve Hazreti İsa'yı insanla özdeşleştirdiğini söyler. Bu minvalde Blake'e göre, Hazreti İsa "God becoming as we are, that we may be as he is" (Biz onun gibi olalım diye bizim gibi olan Tanrı'dır) Crabb Robinson'a göre, Blake yine Hazreti İsa için, "He is the only God, and so am I and so are you, ("O tek Tanrı'dır" dedikten sonra, "Ben de tek Tanrı'yım, sen de tek Tanrı'sın") diye ekleyip, şiirlerinde de bu düşünceye yer verdiğini (Urgan, 2004, s. 558) belirtmektedir.

³ Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin din olgusunu eleştiren bu şiirleri dine uzak seküler çevreler tarafından sıklıkla kullanılıp hem İslam'a hem de Müslümanlara karşı bizzat klasik dönem bir Arap şairinin dilinden (!) tezyif amaçlı kullanılagelmiştir. Ne var ki el-Ma'arrî'nin İslam'ı yücelten tam aksi yönde de pek çok eseri bulunmaktadır. Rızaeddin bin Fahreddin Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'den hem mevzu bahis müspet muhtevalı şiirlerine örnekler verdiği hem de şaire karşı yöneltilen küfür isnatlarına karşı "İtikadsızlık ile İthamı" başlığıyla yazdığı ayrıntılı yazı için bkz. (Fahreddin, 1908, s. 29-45).

Hayatı kısmında kısaca bahsettiğimiz üzere 18. yüzyılda hızla gelişen ada coğrafyası şairin şiir dünyasına yoğun bir şekilde etki etmiş, dindar bir fert olmakla birlikte kilise kurumuna da savaş açmıştır. Sembolik unsurlara eserlerinde bolca yer veren William Blake bu durumu açık bir şekilde anlatır:

How the Chimney-sweepers cry Every blackning Church appalls, And the hapless Soldiers sigh Runs in blood down Palace walls	Nasıl ağlıyor Baca temizleyici Kararmış Kiliseler üstüne üstüne geliyor, Ve bahtsız Askerin iç çekişleri Saray duvarlarından kan gibi akıyor (Blake, 2013, s. 52)
---	--

Şiir dünyasını karşıtlıklar üzerinden kuran William Blake'in meşhur kaplan şiirine geçmeden önce şiirlerinde çokça yer verdiği kuzu imgesine bakmak yerinde olacaktır. Kuzu, Hristiyanlık akidesinde çok önemli bir yer tutmakta olup (Jacobs, 2007, s. 95-96) merhameti, masumiyeti sembolize eder ve Hz. İsa için sıkça kullanılan bir metafordur. Şairin şiir dünyasında Hristiyanlık temel bir argüman olarak yer alırken William Blake "Kuzu" [The Lamb] başlıklı eserini bu metafor üzerine kurmuş olup Hz. İsa'yı sembolize eden kuzu imgesi Yeni Ahit'te de pek çok defa geçmektedir. ⁴ Blake'in "Kuzu" başlıklı şiirinin giriş kısmı şu şekildedir:

Little Lamb who made thee Dost thou know who made thee Gave thee life & bid thee feed, By the stream & o'er the mead;	Küçük Kuzu seni kim yarattı Bilir misin seni kim yarattı Kim hayat verdi, ırmak kıyılarında Ve çayırarda yiyecek sundu sana; (Blake, 2013, s. 6)
--	---

William Blake'e göre, kuzu masumiyetle karşılık bulurken, kaplan bireyin içerisindeki vahşi ve ürkütücü güçlerin bir sembolü olmuştur. Masum ve tatlı kuzu yüce gönüllü yaratıcının eseridir. Görkemli ama ürkütücü kaplan da yine yaratıcının eseridir. Bu çelişkiyi ve şaşkınlığı, yaratıcının amacının öyle kolayca anlaşılamayacağını ifade etmek için 'Kuzuyu yaratan mı yarattı seni?' sorusunu sorar. (Tutaş, 2014, s. 85) İçinde pek çok manayı barındırabilecek yapıda olan şiir türü aşağıdaki örnekte de çok sayıda anlam ihtimalini barındırmakla birlikte, kuzu ve kaplan gibi iki zıt yapıdaki canlıyı tek bir Tanrı'nın yaratmasına dair işareti ile felsefede kötülük problemi olarak tesmiye edilen 'theodise'yi akla getirmektedir:

When the stars threw down their spears And water'd heaven with their tears: Did he smile his work to see? Did he who made the Lamb make thee?	Yıldızlar mızraklarını aşağıya atınca, Göğü sulayınca gözyaşlarıyla, Güldü mü o, görünce eserini? Kuzuyu yaratan mı yarattı seni? (Blake, 2013, s. 46)
--	---

Kuzu ile kaplanı aynı yaratıcının var ettiği gerçeği ve muhtemel bir theodise / kötülük problemi tartışması William Blake'in aynı başlıklı bu iki şiirinde kendisine yer bulurken Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî hayatı boyunca insanlarla yaşadığı tecrübelerin yekûnunu kötümser bir tablo ile verir. İnsanlığı ikiye ayıran şair ilk kısmı haksızlık eden zalimlerdir, kalan kısım ise hakları yenmekle birlikte buna karşı

⁴ Hristiyanlıkta genelde olumlu teşbihlerle özeldir ise Hz. İsa'nın metaforu olarak Yeni Ahit'te karşımıza çıkan bazı örnekler şu şekildedir: "Kesime götürülen uysal bir kuzu gibiydim. Bana düzen kurduklarını anlamamışım." Yeremya 11:19; "Kuzu'ya karşı savaşacaklar, ama Kuzu onları yenecek. Çünkü Kuzu, rablerin Rabbi, kralların Kralı'dır. O'nunla birlikte olanlar, çağırılmış, seçilmiş ve O'na sadık kalmış olanlardır." Vahiy 17:14; "Kendilerini kadınlarla lekelememiş olanlar bunlardır. Pak kişilerdir. Kuzu nereye giderse ardi sıra giderler. Tanrı'ya ve Kuzu'ya ait olacakların ilk bölümü olmak üzere insanlar arasından satın alınmışlardır." Vahiy 14:4; "Çünkü tahtın ortasında olan Kuzu onları güdecek." Vahiy 7:17. Bkz. *İncil*, (İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 1999).

koyamayan mazlumlar, der. el-Ma'arrî'nin bu şiirine bakıldığında hakkı ile kazanıp bunu yiyebilen kimse yeryüzünde bulunmamaktadır:

<p>وَقَدْ حَبِطْتُ بَنِي الدُّنْيَا فَلَيْتَهُمْ أَوْ لَيْتَنِي حَمَلْتَنِي عَنْهُمْ الْعَصْفُ فَطَامٌ أَحَدٌ مَا لَا يَجِلُّ لَهُ وَنُصِيفٌ ظَلَّ فِيهِمْ أَيْسَ يَنْتَصِفُ</p>
<p>Ne kadar insan varsa tanıdım, Keşke ya bunları benden ya bunlardan beni rüzgâr alıp gitseydi! Zîrâ insanlar iki kısımdır: Biri harama el uzatan zalim diğeri de koruyucusuz olan mazlûm!” (el-Ma'arrî, t.y., s. 103)</p>

İnsanlık tarihi boyunca masumiyet denildiği zaman akla ilk gelen kavram muhtemelen çocuk olacaktır. Sınanmamışlığı, kendisini savunmadaki yetersizliği ve saflığı sebebiyle insanı doğrudan etkileyen bir varlıktır. William Blake'in bu çalışmaya konu olan *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları* kitabı “Masumiyet Şarkıları” ve “Tecrübe Şarkıları” başlığıyla iki ayrı bölümden müteşekkil olup iki kitapta da aynı başlıklarda veya birbiri ile konu açısından benzer eserler bulunmaktadır. Bu benzer şiirlerden birisi de ilk kısımda da yer alan aynı başlıklı Baca Temizleyici [The Chimney Sweeper] şiiridir. “Tecrübe Şarkıları” bölümündeki aynı başlıklı ikinci şiirde karşımıza çıkan çocuğun durumu yine içler açıktır. Baca temizleyicisi çocuğa sorulan annen, baban nerede sorusuna çocuk, “İkisi de kiliseye gittiler tapınmaya” cevabını verir:

<p>A little black thing among the snow: Crying weep, weep, in notes of woe! Where are thy father & mother? say? They are both gone up to the church to pray.</p>	<p>Küçük kara bir şey karlar içinde: Bağırıyor bacacı! Bacacı! Kederli bir sesle Nerde senin anan baban? Söyle bana! İkisi de kiliseye gittiler tapınmaya. (Blake, 2013, s. 40)</p>
--	---

Şiirin bir sonraki kıtasında kendisine ölüm giysisi giydirilip kederli şarkılar öğretildiğini okuduğumuz çocuk aynı zamanda o ortamda tüm zorluklara rağmen mutlu olduğunu da söylemektedir. Şiirin en son kıtasında hayatının daha ilk yıllarında ebeveynleri tarafından terk edilmiş ve ağır bir işte çalışmak zorunda bırakılmış olan çocuk yaşadığı bu saadete şahit olan anne ve babasının içlerinin ziyadesiyle rahat olduğunu söyler ve bu noktada okurunu karamsarlığa sevk eder:

<p>And because I am happy & dance & sing, They think they have done me no injury: And are gone to praise God & his Priest & King Who make up a heaven of our misery.</p>	<p>Baktılar mutluyum, dans edip şarkı söylüyorum, Bana zarar vermediklerini düşündüler: Dua etmeye gittiler Tanrı'ya, onun Rahibine ve Kralına, Bizim sefaletimizden bir cennet kuranlara. (Blake, 2013, s. 40)</p>
--	---

Şiiri anne ve babanın Tanrı'ya, onun rahibine ve kralına tapınmaya gittikleri bilgisinin ardından “Bizim sefaletimizden bir cennet kuranlara” diyerek bitirirken ahlaki yönden yaşanan tezat birkaç kelime ile özetlenmiş olur. Zalim ebeveyn ile masum bir çocuk, sefalet ile cennet, hak ile haksızlık, mutluluk ile mutsuzluk, asli olan ile süfli olan, ahlak ile ahlaqsızlık tek bir kıtada verilmiştir. Bir çocuk için yaşanan trajik sürecin müsebbipleri iman edilmemiş bir tanrı, onun rahibi ve kralı ile birlikte tabiri caizse tüm bunların mesken edindiği kilisedir. William Blake, çağı adına yaşadığı teolojik pesimizmi çok dar bir alanda şiir türünde oldukça öz bir şekilde okura sunar.

Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî aşağıdaki şiirinde semavi dinlerin yanı sıra genel olarak tüm dinlere tavır almış görünmektedir. Zerdüştlük / Mecusilik'in yanı sıra Hristiyanlık, Yahudilik ve en sonunda İslam da eleştirilir:

<p>عجبت لكسرى وأشياعه وغسل الوجوه بيول البقر وقول النصارى إله يُضام ويُظلم حياً ولا ينتصر وقول اليهود إله يحب رسيس الدماء وريح القتر</p>
<p>[Kisrâ ve adamlarının yüzlerini \Sığır sidiğiyle yıkamalarına şaşım! Bir de Hristiyanların 'Öyle bir ilâh var ki, zulme uğrar, Canlı olarak çarmıha gerilir ve yardım görmez.' demelerine Ve bir de Yahudilerin 'Öyle bir ilâh var ki, Kan dökmeyi ve fakirlik kokusunu sever' demelerine şaşıldım. (el-Ma'arrî, t.y., s. 251)</p>

el-Ma'arrî çok sayıda dini bu şekilde eleştirirken şiirinin "Söylediklerinden dolayı şaşıyorum doğrusu! Bütün insanlık nasıl olur da gerçekleri göremez?" diyerek bitirir. William Blake aşağıdaki şiirinde Tanrı'yı insana benzeterek kadim olan din anlayışından uzaklaşır. Diğer taraftan ise dinler hakkında ilk bakışta müspet muhtevada bir eser yazdığı görülür. Birbirinden farklı akidede olan dünya dinleri tek bir çatı altında toplanıp dinler arası ayrılık sona erdiğinde, ideal insan tipi vasıtasıyla arzu edilen dünya kurulacakmış gibi bir tablo ile karşılaşırız:

<p>For Mercy has a human heart Pity, a human face: And Love, the human form divine, And Peace, the human dress. Then every man of every elime, That prays in his distress, Prays to the human form divine Love Mercy Pity Peace. And ali must love the human form, In heathen, turk or jew. Where Mercy, Love & Pity dwell, There God is dwelling too.</p>	<p>Çünkü insan yüreği var Rahmetin Merhametin, insan yüzü: Ve Sevginin, kutsal insan sureti, Ve Huzurun, insan giysisi. Demek ki her iklimde her insan, Başı dardayken dua ettiğinde, Kutsal insan suretine dua eder Rahmet Merhamet Huzur ve Sevgiye. Ve herkes sevmelidir insan suretini, Putperest, Türk ya da Yahudi. Rahmet, Sevgi ve Merhametin yaşadığı yer, Tanrı'nın da yaşadığı yerdir çünkü. (Blake, 2013, s. 17)</p>
--	--

William Blake rahmet, merhamet, sevgi, huzur kavramları aracılığı ile bir ütopyadan bahseder gibidir. Şiirde tüm dünya dinlerinin birleştiği bir kompozisyon mevcuttur. Sevginin taşıyıcısı olan insan tanrılaştırılarak verilir. İnsanlar; Putperest, Türk ve Yahudi ile birlikte tek bir şemsiye altındadır. İnsanlığın tamamı adına çizilen bu pozitif tablo, şiiri okuyanda güzel bir intiba bıraksa da salt sevgi veya huzur gibi kavramlar aracılığı ile tanımlanan yeni din tasviri semavi dinlerin akidevi anlayışına uymamaktadır. Diğer bir deyişle William Blake kendi kurduğu bu yeni bir din tanımı ile kadim dinleri reddetmiş olur. Dolayısıyla Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin bir önceki şiirinde tüm dünya dinlerine yaptığı olumsuzlama ile William Blake'in mevcut dünya dinlerinden ayrılan bir tasvirle yaptığı olumlama aynı ortak noktada buluşmuş olur.

2.3. Politik pesimizm

Birinci bölümde kısaca bahsettiğimiz üzere Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin yaşadığı dönemde Abbâsi merkezi yönetiminin güç kaybetmesi sonucu iktidar sorunları ile birlikte toplumsal kargaşa tezahür etmiştir. el-Ma'arrî'nin şiirlerinde sık sık karşımıza çıkan politik eleştiri şairin sürekli tecrübe ettiği gerçeklikler olup zaman zaman yönetilenler de bu olumsuz genellemelere muhatap kalmışlardır. Mina Urgan ise William Blake şiirlerindeki gerçeklik hakkında şunları söyler: “*Songs of Innocence* ile *Songs of Experience* arasında çarpıcı bir karşıtlık vardır. Çünkü aradan yıllar geçmiş, çocuk artık yaşamın acımasız gerçekleriyle, doğanın ve çevresindeki insanların zulmüyle, kötülüğün karanlık ve gizemli güçleriyle karşılaşmıştır. Aynı konuyu işleyen, hatta kimi zaman aynı adı taşıyan birçok şiir arasından birkaçını seçip birbirleriyle karşılaştırmak, safların dünyasıyla görmüş geçirmişlerin dünyası arasındaki karşıtlığı belirtmenin en iyi yoludur.” (Urgan, 2004, s. 547)

William Blake'in yaşadığı dönemin en kendine has özelliği, etkisi içinde yaşadığımız çağa kadar devam eden Sanayi Devriminin keşfedildiği coğrafya olan Britanya adasında doğmuş olmasıdır. Söz konusu zaman diliminde bu coğrafya hızlı bir toplumsal değişime ile muhatap kalmış diğer tüm değişimler gibi büyük meseleleri de beraberinde getirmiştir. Şair “Londra” başlıklı şiirinde okurunu bu şehrin sokaklarında karşılar:

I wander thro' each charter'd Street, Near where the charter'd Thames does flow And mark in every face I meet Marks of weakness, marks of woe.	Dolaşıyorum bütün imtiyazlı sokaklarında, İmtiyazlı Thames nehrinin aktığı yerde Rastladığım her yüzde bir iz görüyorum Zayıflık izlerini, acının izlerini. (Blake, 2013, s. 152)
---	---

Bu mısralarda Thames'in imtiyazlı olarak nitelenmesi bu nehrin çevresindeki yerleşimin zenginlerce ve şehrin nüfuzlu kişileri tarafından işgal edildiğini hatıra getirir. Şairin şiirde karşılaştığı insanlar zayıf ve kederlidir. Kapitalizm özde emek sömürüsüne dayandığı için 18. ve 19. yüzyıl Britanya'sı geniş halk kitlelerinin gençten yaşlısına, köylüsünden şehirlisine, kadın, erkek, çocuk her kesimin çok düşük ücretlerle çalıştırıldığı bir dönem olarak karşımıza çıkar. (Mcneill, 2002, s. 177) Bir insanlık dramının en somut şekilde yaşandığı şair William Blake'in mısralarına doğrudan yansımıştır.

William Blake yukarıdaki alıntılardığımız şiirde Londra üzerinden yaşadığı umutsuzluğu ve karamsarlığı anlatırken Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin şiirlerinde sürekli zirvede olan karamsarlık tüm dünyayı kapsamaktadır. Aşağıdaki beyitlerde görüldüğü üzere insanlığın hâlihazırdaki durumu adına yaşadığı umutsuzluk sadece Abbasî'lerin hüküm sürdüğü zaman dilimi ve mevzu bahis coğrafya ile kısıtlı değildir. Şair kendi gerçekliğinin dışında kalan zaman ve mekânlar için de herhangi bir umut taşımamaktadır: “مِنْ الْقَوْلِ إِلَّا فِرْيَةً فَيَا أذْنِي هَلْ فِي الَّذِي تَسْمَعِينَهُ وَكَانُوا وَكُنَّا فِي الضَّلَالِ نَعُومُ مَضَى النَّاسُ أَفْوَاجاً وَنَحْنُ وَرَاءَهُمْ” [Söz konusu insanlar her daim birbirine lanet eder, ya savaşta kılıçlar ile ya barışta dilleri ile.] (el-Ma'arrî, t.y., s. 276).

مَلَّ الْمَقَامَ فَكَمْ أَعَاشِرَ أُمَّةٍ أَمَرْتُ بِغَيْرِ صِلَاحِهَا أَمْرًا ظَلَمُوا الرِّعِيَّةَ وَاسْتَجَازُوا كَيْدَهَا فَعَدُوا مَصَالِحَهَا وَهَمَّ أَجْرًا
Makam da usandı; liderleri çıkar için olmayacak şeyleri yapan, O kadar çok milletle tanıştım.

Zorbalık edip halklarını kandırmakta bir beis görmemişler, Onlara hizmet edecekken, zulmetmişlerdir. (el-Ma'arrî, t.y., s. 578).

William Blake Sanayi Devrimi'nin çocuklara yönelik acımasız uygulamalarını anlattığı "Baca Temizleyici" şiirinde Britanya coğrafyasında nüfus artışının çok fazla yükseldiği bir dönemde çocuklar çırak olarak köle gibi satılır, bunlardan bazıları içi kurum dolu bacalara sarkıtılarak bacalar temizletilirdi. Çoğunlukla hayatlarının başında satın alınan bu çocukların çoğu zehirlenip ölüyor, gözleri kurum ve tozdan kör oluyor artık bacalara giremeyecek yaşa gelince de öylece sokağa terk ediliyorlardı. (Sezer, 2014)

When my mother died I was very young, And my father sold me while yet my tongue Could scarcely cry 'Weep! weep! weep! weep! So your chimneys I sweep & in soot I sleep.	Annem öldüğünde ben çok küçüktüm, Ve babam beni sattığında daha dilim Dönmüyordu bile bacacı sözüne. Şimdi işte Bacanızı temizler ve uyurum is içinde. (Blake, 2013, s. 10)
--	---

Konuşmayı tam olarak bilmeyen belki de beş yaşına bile gelmemiş bir çocuğun baca temizleme gibi ağır işte çalıştırıldığını okuruz. Çocuğun içinde bulunduğu yaşın küçüklüğü ifa ettiği mesleğin adını telaffuz edememekte ortaya çıkar, nihayetinde 'sweep' sözcüğünü söylemeye dili dönmemekte bu sözcüğü 'weep' şeklinde ancak söyleyebilmektedir. "Chimney Sweeper" başlıklı bu şiirdeki çocuğun annesi hayatını kaybetmiş ve babasını da büyük bir ihtimalle bir daha görmeyecektir. (Dragounova, 2009, 10)

Çalışmanın bu kısmına kadar olan örneklere bakıldığında İngiliz şaire göre pesimist duygu ve düşünceleri daha zirvelerde yaşadığı görülen Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî aşağıdaki örnekte yine dünyanın bir yalan mekanı olduğunu söyler ve devam eden mısra da krallık gibi yüksek bir mevkide bulunan birinin bile ölüm vasıtasıyla sahip olduğu her şeyi kaybettiğini söyler. Bütün bir insanlığa işaret edilen hakikat tahmin edileceği üzere insanoğlu adına var olan her ne var ise bir yitirileceği yönündedir:

مَضَى قَيْلٌ مِصْرَ إِلَى رَبِّهِ، وَخَلَى السِّيَاسَةَ لِلخَائِلِ أَمْ تَرِنِي، وَجَمِيعِ الأَنَامِ، فِي دَوْلَةِ الكَذِبِ الدَّائِلِ؟	Benim ve bütün insanların, kuyruklu bir yalan memleketinde yaşadığını görmez misin? Mısır kralı Rabbine gitti ve bıraktı siyaseti bir idareciye. (el-Ma'arrî, t.y., s. 252-253).
--	---

William Blake Londra başlıklı şiirindeki: "In every cry of every Man / In every Infants cry of fear / In every voice; in every ban / The mind-forg'd manacles I hear", "Her çığlığında her insanın / Her Çocuğun korku çığlığında / Duyuyorum her seste her yasakta / Aklın dövdüğü kelepçeleri" (Blake, 2013, s. 52.) dizeleri ile toplumdaki siyasi umutsuzluğu da bir işaret etmiş olur. Aynı şiirin sonraki kıtasında içinde yaşadığı insanlar arasında bu umutsuzluğun neden en yüksek seviyelerde olduğu bir hayat kadını ve onun bebeği üzerinden anlatılır:

But most thro' midnight streets I hear How the youthful Harlots curse Blasts the new-born Infants tear And blights with plagues the Marriage hearse	Ama çoğu gece yaraları sokaklarda Lanetini duyuyorum genç Orospunun Yeni doğmuş Bebeyi paramparça ediyor Cenaze arabasına çeviriyor Gelin arabasını (Blake, 2013, s. 52)
--	--

Okurun zihninde hayat kadını imgesi normalde olumsuz olsa bile söz konusu kişinin aslında toplumun politik yapısının bir mağduru olduğu kolayca anlaşılmaktadır. Şair Blake bir mevzu bahis kötü yazgılı kadının okuduğu lanetleri gece yarları sokaklarda sık sık duymaktadır. Kötü bir yazgiya sahip olan hayat kadının elinde bahtsız bir bebeğin parçalanması tasviri okuru dehşete düşüren, belki de tasavvur edilebilecek en trajik sahnedir. Şiir bu şekilde bitmez ve son dizede yine oldukça sarsıcı bir başka sahne çıkar karşımıza. Gelin arabası olması gereken taşıt artık cenaze arabası olmuştur. Politik pesimizmin had safhada tezahür ettiği bu şiiri sağlama yaparak okuyacak olursak, şiirin kahramanı olan kadın toplum tarafından hayat kadınlığına itilmiş olmasa ne gelin arabası cenaze arabasına dönecek ne de mazlum bebek annesinin ellerinde hayata gözlerini yummayacaktır.

3. Araştırmanın genel bir mukayesesi

Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin şiir dünyasına akseden olumsuz bakışın etkenlerinden ilkinin çocukluğunda yaşadığı talihsizliklerde olduğunu görebiliriz. Çalışmanın hemen başında işaret ettiğimiz üzere şairin henüz dört yaşındayken gözlerini kaybetmesi ve yine bedensel açıdan zayıf bir yapıda olması dikkat edilmesi gereken hususlardandır. Babasının vefatı, asabî mizacı, sahip olduğu merhamet sebepli sürekli adaleti araması, o dönem herkesçe bilinen muhalif kimliği gibi pek çok başka etken Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî şiirinin pesimist bir hüviyet kazanmasındaki önemli faktörlerdendir. Diğer taraftan şairin yaşadığı zaman dilimi bu olumsuz edebi dünyaya açık bir sebeptir. Nitekim Üçüncü Abbasi dönemi de çalışmanın başında bahsettiğimiz üzere siyasi, iktisadi, içtimai pek çok problemin yaşandığı bir zaman dilimi olup el-Ma'arrî'yi doğrudan etkilediği görülür. Tüm bu etkenlerin yekûnuna baktığımız zaman Ebu'l-Alâ'nın toplumdaki uzakta, münzevi bir şekilde yaşaması ve bunun iç dünyasına aksi gayet makul görülebilir.

el-Ma'arrî kırk yaşından sonra dünyayı dostlarının gözleriyle görerek hayallere aldanmayıp uzlete çekilerek nefsinin hesabına çekmiş, kalan ömrünü Allah'ın büyüklüğü hakkında düşünerek geçirmiştir. Rızaeddin bin Fahreddin şairin her zaman insanlardan şikâyet etmesinin ve dünyadan bezmesinin sebebini söyler. Ona göre bir şairin farklı sanatlarla uğraşmasının, ırmak, göl, dağ, otlak, orman ve ovalarda gezip ay, güneş ve yıldızlar ve tan yeri gibi tabiatın güzelliklerinden zevk almasının, güzel manzaralı yerlerde yürümek ve sevgilileri seyretmesinin, şiirin oluşumuna yardım ettiğini diğer taraftan gözleri görmeyen Ma'arrî'nin bu ve benzeri birçok şeyden mahrum olmasına rağmen (Fahreddin, 1908, 19-20) şiirinin büyüklüğünün hayret verici bir derecede olduğunu söylemektedir.

Çocukluğundan itibaren içe dönük bir yapıya sahip olan William Blake sıradan insanlar gibi zahir ile yetinmeyip hayali hayatının merkezine oturtmuştur. Mina Urgan, Blake'e göre "maddesel göz bir pencereden farksızdır. Oysa çoğu insanlar gerçekten görebilen gözleriyle değil, o pencereyle bakarlar dünyaya. Blake, 'pencere ile değil, pencerenin içinden' (I look through and not with it) dünyaya baktığını söylerken, her şeyi hayal gücünün gözleriyle gördüğünü anlatmak isterdi." (Urgan, 2004, s. 546) derken şairin bu yönünü vurgulamış olur. Blake'in nev-i şahsına münhasır kişiliği hayatının ilk yıllarından itibaren verili bilgiyi kabul etmemiş, çıkar odaklı var olan dini, siyasi, toplumsal kurumlara eleştirel bir gözle bakıp kıyasıya eleştirmiştir.

Hem Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî hem de William Blake şiirlerinde olumsuz bakış açısı somut bir şekilde görülmekle birlikte pesimizmin Arap şairin eserlerinde daha sık karşımıza çıkmıştır. Her iki şair için ayırt edici bir unsur olarak tabiat tasvirini verebiliriz. Pastoral unsurlar İngiliz şairde sık sık görülmekle birlikte el-Ma'arrî'nin gözlerinin görmemesinin de etkisiyle bu tür betimlemelere nadiren meylettği görülmüştür. Blake ve el-Ma'arrî'de ayırt edici bir önemli husus da aradaki uzun zaman dilimi farkını göz önüne alıp Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin William Blake'e göre daha açık, sade ve anlaşılır yazdığı

görülmüştür. Buna mukabil İngiliz şairin çağrışımlarla ördüğü şiirlerinde bolca metafor, alegori gibi unsurlara ve antonim gibi sanatlara bolca yer vermiştir.

Şairlerin şiirlerini kurarken birbirine zıt duygulardan yoğun bir şekilde istifade etme alışkanlıkları hem Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî hem de William Blake şiirlerinde çok daha sık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Her iki şairin nesnel dünyadaki adalet arayışları şiir dünyalarına da yansımış; kötülüğün karşısında iyiliğe, yapaylığın karşısında samimiyete, fizik âlemden ziyade metafizik olana işaret etmişlerdir. el-Ma'arrî ve Blake'in şiirlerindeki ontolojik, teolojik ve politik pesimizm örneklerini aşağıda daha ayrıntılı bir şekilde değerlendireceğimiz için bu kadar ile iktifa ediyoruz.

Sonuç

Bir edebiyatçının yazı dünyasına kişisel ve çevresel faktörler üzerinden bakmakla yetinmek doğru olmamakla birlikte bu saydıklarımızın etkisinin oldukça fazla olduğu da göz ardı edilemez. Tam da bu noktada Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî ve William Blake'in şiirlerinde yaşadıkları coğrafya ve zaman dilimi üzerinden çokça izler taşıdığı görülmektedir. Nitekim hızlı bir şekilde büyüyen ve bu büyümenin sancısını yaşayan İngiltere Krallığı, diğer tarafta eski gücünün kaybetmiş ve dağılma sürecini yaşayan Abbasi İmparatorluğu bulunmaktadır. Bu iki sancılı toplumun mensubu olan şairler söz konusu problemleri konu olarak seçmişler hem el-Ma'arrî hem de Blake'in şiirlerinde bir bakış açısı olarak politik pesimist bir yekûn ortaya çıkmıştır. Dünyaya tamah etmeyen her iki ismin temel dinamiği toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan ezilen halk kitlesinin yaşadıklarını, gerçekliğini, bizzat tecrübe etmiş ve tüm bunları şiirlerinde dile getirmiş olmalarıdır.

Politika konusunda olduğu gibi teolojik pesimizm başlığı altında, hem Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî hem de William Blake'de tek bir bilince sahiplermiş gibi pek çok benzerlik görülür. Her iki şair mensubu oldukları İslam ve Hristiyanlık dinlerine övgü dolu şiirler yazmakla birlikte diğer taraftan ağır eleştirileri de yer almaktadır. Fakat söz konusu eleştiri bizzat dine değil bu dinin önemli mensupları görülen din adamlarına ve onların ait oldukları dini kurumlara yöneliktir. Çünkü bu görevdeki insanların amacı bireyi ve toplumu eğitip, onlara örnek olup dinin işaret ettiği sonsuzluğa yol almak değil bir kurum olarak dini imkâna tevdi edip halkın yöneticileri ile birlikte halka karşı güç birliği yapmaktır. Ontolojik pesimizm başlığına Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî'nin *el-Lüzûmiyyât*'ı ile William Blake *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları* kitabındaki Arap şairin şiirlerinde daha fazla rastlandığını söyleyebiliriz. Blake'in aksine hayatında daha çok olumsuzluğa tevafuk etmiş olan el-Ma'arrî'nin şiirlerinde diğer başlıklarda olduğu gibi varoluşsal açıdan da çok çeşitli pesimizm örnekleri yer almıştır.

Kaynakça

- Aksakal, Hasan. (2018)“Romantik ve Mistik: William Blake'in Sanatçı Olarak Portresi”, Ekdergi, 15.09.2018, <https://www.ekdergi.com/romantik-ve-mistik-william-blakein-sanatci-olarak-portresi/> (Erişim Tarihi: 21.08.2021, 13:09)
- Bentley, Gerald Eades. “William Blake”, *Ana Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/William-Blake/Marriage-to-Catherine-Boucher> (Erişim Tarihi: 02.09.2021, 21:01).
- Blake, William.(2013). *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, (Çev. Selahattin Özpalabıyıklar), Türkiye İş Bankası Yayınları: İstanbul.
- Budak, Selçuk. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Dragounová, Michaela. , (2009) *Mind-forg'd Manacles:Freedom and Authority in Blake's Poetry*, Dnş. Ph. Dr., Lidia Kyzlinková, (Lisans Mezuniyet Tezi).

- Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî, (t.y.). *el-Luzûmiyyât*, Tahkik: Emin Abdilaziz el-Hancî, Beyrut: Mektebetu'l-Hilâl.
- el-Fâhûrî, Hannâ. (1953). *el-Câmi'u fî Târihi'l-Edebi'l-Arabî* I, Beyrut: Dâru'l-Cîl.
- el-Fâhûrî, Hannâ. (1987). *Târihu'l-Edebi'l-Arabî*, Beyrut: Mensûratu'l-Mektebeti'l-Bulûsiyye.
- Gibb, Hamilton Alexander Roskeen. (2017). *Arap Edebiyatı*, Doğu Batı Yayınları, Çev.: Onur Özatağ, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Harmancı, Hasan. (2021) "Batılı Edebiyat Teorilerinin İzinde Arap Edebiyatına Yöntembilimsel Bir Yaklaşım". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 49-86.
- İbn Hacer el-Askalânî, (1971). *Lisânu'l-Mîzân* I, Beyrut: Mu'esseset İlmî li'l-Matbû'ât.
- İbn Manzûr. (1993). *Lisânu'l-Arab*, (3. Baskı), Thk. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî, Beyrut: Dâru's-Sâdir.
- İncil, (1999). İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi.
- Jacobs, Andrew S. (2007). "The Lion and Lamb, Reconsidering Jewish – Christian Relations in Antiquity", Ed. Adam H. Becker, Annette Yoshiko Reed, *The Ways Never Parted – Jews and Christians in Late Antiquity and the Early Middle Ages*, Minneapolis: Fortress Press, 95-118.
- Kennedy, P. (2001). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Çev. Birtane Karanakçı, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları).
- Mneill, William H. (2002). *Dünya Tarihi*, Çev. Alaeddin Şenel, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Rızaeddin bin Fahreddin. (1908). *Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî*, Orenburg: Kerimof Hüseyinof ve Şirekası Matbaası.
- Sezer, Sennur. (2021) "Çocuk İşçiler", *Evrensel Gazetesi*, 08 Haziran 2014
<https://www.evrensel.net/yazi/71519/cocuk-isciler> (Erişim Tarihi: 11.08.2021, 20:22).
- Tutaş, Nazan. (2014), "William Blake'de Masumiyet ve Tecrübe: Kuzu ve Kaplan", *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor Edebiyat Dergisi* 20 / 78, 83-90.
- Ulaş, Sarp Erk. (2002). *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Urgan, Mîna. (2004). *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Wehr, H. (1974). *Mu'cemu'l-Luğati'l-'Arabiyyeti'l-Mu'asır*, Beyrut: Mektebetu Lubnân.
- Yâkut el-Hamevî, 1993). *Mucemu'l-Udebâ - İrsâdu'l-Erîb*, Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmi.